

визначальному процесі вищих освітніх закладів. Матеріали міжнародної науково-методичної конференції. – Рівне, 1999. – С. 24-28.

4. Вінтюк Ю. В. Діагностичний контроль стану здоров'я за допомогою комплексу діагностичних методик // Філософські пошуки. – 1999. – Вип. IX. – С. 86-93.

5. Вінтюк Ю.В. Усвідомлення старшокласниками стану власного здоров'я як умова ефективного професійного самовизначення // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2002. – № 2. – С. 197-204.

6. Вінтюк Ю. В. Усвідомлення старшокласниками відповідності стану власного здоров'я вимогам майбутньої професії як важлива складова здорового способу життя // Філософські пошуки. – 2003. – Вип. XIV-XV. – С. 357-364.

7. Вінтюк Ю. В. Формування здоров'я як завдання педагогіки // Філософські пошуки. – 2006. – Вип. XXI-XXII. – С. 274-281.

8. Орлов Ю.М. Восхождение к индивидуальности. – М.: Просвещение, 1991. – 287 с.

А.М. ЗАЧЕПА

КАПЕЛАНСТВО ДОБИ КИЇВСЬКОЇ РУСИ

У статті розглядаються початки військового капеланства на теренах України, змісту служителів віри та воїнів, який зародився з перших часів християнства на Русі.

В статье рассматривается начало военного капеланства на территории Украины, состава служителей веры и воинов, который зародился с первых времен христианства на Руси.

The article deals with the birth of the military capelanstvo (union of servants of faith and warriors) in Ukraine, which had started its activities since the beginning of Christianity in Russia.

Зв'язок Церкви та Армії фактично завжди був органічним. У далекі часи Руське військо утримувалось міцною дисципліною та вірою православною. Саме віра надавала воїну можливість вчиняти не за страх, а за совість. Достовірних даних, коли з'явилися найперші духівники в Українському війську, на сьогодні немає. Але відомо, що ще на початку нашої ери християнство почало проникати на землі, які займає сучасна Україна. Історична думка пов'язує виникнення християнства на Русі з діяльністю апостола Андрія Первозванного, який, перебуваючи на території сучасного Києва, встановив на горі, де знаходиться нині Андріївська церква хрест, і проорокував створення великого міста і розвиток в ньому християнства.

Історичні джерела свідчать, що першим із князів хрестився в 867 році Аскольд. Після кількох успішних походів на Візантію він робить спробу запровадити у своїй державі християнство. Деякі церковні історики вважають цю подію «першим хрещенням Київської Русі», в результаті чого з'явилася 61-ша єпархія – Руська – у списку Константинопольського патріархату. У 955 році в Царгороді була охрещена княгиня Ольга. Слід зауважити, що в Києві за часів Ігоря та сестрині Ольги вже діяли церкви. І серед воїнів того часу було чимало християн. Підтвердженням цього є те, що воїни дружини князя Ігоря присягали виконувати умови русько-візантійського договору в церкві святого Іллі на Подолі. Однак на Русі ще панували родоплеменні релігії. Офіційне хрещення Русі відбулось у 988 році в Києві, коли за наказом князя Володимира в річці Почайні, що впадала в Дніпро під сучасною Володимирською гіркою, було здійснено хрещення князя. З Києва християнство поширилось у Чернігів, Володимир-Волинський, Полоцьк, Турів, Тмутаракань [1].

Фактично з цього моменту розпочалась співпраця Держави та Православної Церкви. Побожні воїни обов'язково перед боєм молилися і просили небесного заступництва Пресвятої Богородиці і всіх святих. Так, перед зустріччю з половцями 1103 року «князі і воїни молили Бога й самі подавали Богу і Пречистій Його Матері – одні кутею, другі милостинею для бідних, інші жертвами на монастирі». Тільки один раз зустрічаємо в війську духовенство – під час походу на половців. У 1111 році духовенство було разом з князівським військом на полі бою і відіграло важливу роль у вирішальному моменті бою: «Князь Володимир приставив попів своїх щоб їхали вперед війська й співали тропарі та кондаки Чесного Хреста та канон святої Богородиці». А князь Ярослав Мстиславич під Перемишлем 1152 року перед битвою так промовив до війська: «Браття і

дружино! Бог не кинув руської землі й руських синів на це безчестя, – на всіх місцях добували ми честь свою. І тепер, браття, всі це маємо на увазі й перед чужими народами дай нам, Боже, свою честь взяти». Ці факти чітко засвідчують, що в тогочасних військових панував дух мужності і сильної віри в Божу допомогу в подоланні військового конфлікту.

Не можна обійти увагою і той факт, що спільнота християн служила у війську всім добре відомого войовничого князя Святослава, який тоді був поганином. Група хроністів стверджує, що після невдалого походу князя на Балкани проти Візантії всі християни та пресвітери, які перебували у війську, за наказом князя зазнали мученицької смерті.

Отже, союз служителів віри та воїнів розпочав своє формування з перших віків християнства на Русі. Руське воїнство сприймалось тоді як свята доблесна рать і називали її «христоролюбивою». На церковній мові слово «воїн» має особливе забарвлення. Серед святих, шанованих Православною Церквою, велика кількість воїнів, руських князів. Серед них, зокрема, небесний покровитель руського воїнства Георгій Переможець, сам хреститель Русі – святий рівноапостольний князь Володимир, святі страстотерпці князі Борис та Гліб, що були одні із перших зараховані до лику святих; князі Михайло та Гліб Чернігівські, архістратиг Михаїл – покровитель Києва і багато інших.

Князі для безпеки часто засновували нові поселення, які укріплювали мурами і валами. І тут також не обходило без молитовного звернення до Бога. Великим таким будівничим, про якого згадують історики, був Данило Галицький. Заснування Холма галицький літопис описує дуже цікаво: «Данило чистим полем їздив та відбував лови і побачив місце гарне... І полюбив це місце, й подумав, що збудує на ньому малий городок; обітував Богу і святому Івану Золотоустому, що побудує на ім'я його церкву! побудував малий городок, і як побачив, що Бог йому помічник і Іван опікун, побудував новий город, і не змогли його добути татари, коли Батий усю землю руську зайняв; тоді ж і церква святої Трійці згоріла. Та її знову побудували. Коли побачив князь Данило, що Богові миле це місце, почав запрошувати прихожих німців у Русь, людей чужої мови й ляхів; ішли день у день, і молодь, і майстри всякі тікали від татар, сідельники, лучники, тільники і ковалі заліза, міді та срібла; і закипіло життя, і наповнилися двори довкола города, поле і села». В 1259 році Холм згорів від нещасного випадку і Данило з важким серцем був змушений його відбудувати, але побудував його так міцно, що татари його не здобули. А нові городи будував також і брат Данила Володимир Василькович, князь Володимирський. Він звів новий город у Бересті і задумав будову інших твердинь: «Бог добру думку в серце поклав князеві Володимирові, і він почав придумувати, де б за Берестям поставити город. І взявши книги пророків і, так собі в серці думаючи, сказав: «Господи Боже, сильний і всемогучий, що своїм словом усе будуєш і руйнуєш, що ти, Господи, мені виявиш, рабові своєму?». І на цьому спинився, розгорнув книги, і випало йому пророцтво Ісаї: Дух Божий на мені... князь Володимир із цього пророцтва зрозумів милість Божу до себе і побудував город та дав йому ім'я Кам'янець.

Саме Церква допомагала князям проводити мобілізацію війська, яку називали «совокупити вої, дружину». Так, 1147 року Ізяслав Мстиславич наказав скликати киян, і вони «зібралися від малого до великого біля святої Софії у дворі». Княжий посланник виголошував мету походу і закликав народ: «Поспішайте від малого до великого. Хто має коня – на коні, а як немає коня – човнами». Кияни відповіли: «Ми тішимося, що Бог спас тебе від зради, підемо з тобою і з дітьми, як ти захочеш». А коли треба було повідомити населення про похід, давали знак трубами або, як вважають деякі історики, навіть вдаряли у дзвони церковні, а духовенство служило молебні.

Руські дружини йшли у бій з благословення Церкви, під святими знаменами та захистом чудотворних ікон. Віра для них мала велике значення. Вона вселяла в них упевненість у перемозі, у правоті своєї справи. Під час нападу на Русь татаро-монголів, руські князі перед тим, як виступити в похід проти ворогів, разом зі своїми воеводами та дружиною відвідували монастирі, де довго та старанно молились і приймали благословення від церковних владик. А виступаючи в похід, вони нерідко завершували свої промови словами: «або переможем і усе від загибелі збережемо, або покладемо свої голови за святі церкви, за православну віру і за усю братію нашу християн».

Найбільше Русь боролась з трьома турецькими ордами: печенігами, торками і половцями. І в цих бойових змаганнях не обходило без Божої допомоги і заступництва. Так, одного разу князь Володимир Великий, потрапивши в безвихідь при набігу печенігів, просив Божої допомоги і після перемоги збудував на полі бою церкву. В 1036 році печеніги облягли Київ і князь Ярослав, привівши варягів та новгородців, здобув важку перемогу і на тому місці згодом постала церква святої Софії. В 1060 році при трьох Ярославичах – Ізяславі, Святославі і Всеволоді відбувся

«...ішов до іншого загарбника – торків. Літописець пише, що до бою й не дійшло: «як чули про це торки (що йдуть наші війська), налякалися й повтікали до сьогоднішнього дня, – і у війську загинули, одні від зими, інші від голоду, інші від моровиці судом Божим; і так Бог врятував християн від доганя». А про перемогу над половцями в 1103 року є така згадка: «Великий Бог уклав трубу велику в половців, страх напав на них та жах від появи руських військ, і дременули всі так, що й коні їх не почували вже сили в ногах...» [2].

Після перемоги над ворогом руські воїни не забували вознести хвалу Господу за Його милосердя і заступництво. Історія свідчить, що після перемоги під Рутом 1151 року, коли знайшли мертвого князя Ізяслава Мстиславича, «схопили його на руки свої з втіхою, як володаря і князя свого, і всі полки так і кликнули «Кіріє елейсон» (Господи, помилуй), радіючи, що ворога перемогли і князя живого ведуть». Дуже часто після цього складали пісні на честь переможців, а в церквах духовенство служило подячні Богу служби.

Літописці того періоду про походи князів на степових кочівників розпочинали такими словами: «Це Бог уклав у серце князя...». А після битв воїнів, які загинули у ході бою, хоронили з великою шаную і почеснями, за православною традицією. По усій Русі на братських могилах будувались дерев'яні церкви, а згодом і монастирі. З часом князів, які загинули в боях, почали хоронити по храмах.

А в пам'ять про битви служились панахиди за загиблими, що стало традицією та одним із найкращих моментів патріотичного виховання майбутніх поколінь. Це в значній мірі було пов'язано соціальною доктриною Руського Православ'я, особливостями віровчення, що шанувало державну владу, її атрибути, а також трактуванням проблем війни та миру.

Історично Україні випала позиція найнебезпечніша, найважча для оборони. Наша земля лежала на самому шляху мандрівок кочівників, проти азійських «воріт народів», що пропускали в Європу шораз нові й нові варварські орди. У боротьбі з ними формувалася наша держава Русь – Україна. Перші київські князі визволяли наші племена з ярма хозарів. Потім українські степи завладала орда печенігів. У боротьбі з ними загинув князь-лицар Святослав, а Володимир і Ярослав багато пролили крові і поту. І навіть тоді, коли прийшли найгрізніші з усіх – татари, навіть, коли впаде наш золотoverхий Київ і всі придніпрянські міста, Галицько-Волинська держава ще рятувала європейський фронт і сто років стримувала грудьми своїх лицарів удари кочовиків. Коли 1223 року галицькі князі Андрій і Лев Юрієвичі відійшли у вічність, польський князь Володислав з величчю зазначив, що вони були йому «за необоронний щит від татар». Так має говорити про це наша Європа; ми були для неї безпечною загородою, за якою зростала європейська культура тоді, коли Україна безупинно спливала кров'ю.

У всесвітній історії наше військо має свою почесну сторінку. На цій сторінці почесне місце займає Свята Українська Православна Церква, яка завжди була поруч зі своїм народом і військом. Саме вона через своїх вірних служителів-патріотів надихала воїнів на захист Вітчизни. І, виставляючи на потрясіння, тільки християнство, в його православній формації, як найбільш життєва форма колективної свідомості, було спроможне зберегти єдність суспільства та незалежність його історичного розвитку. У своїх повчаннях Свята Православна Церква вчить, що держава є організованою силою, яка базується на певних нормах, законах, має бути гарантом стабільності і дбати про духовність. Проте влада держави неможлива без збройного захисту, тому властолюбці, благословляючи владу як святу силу в історичному процесі, тим самим благословляли і збройну силу, що служить їй захистом. Таким чином, добром може бути визнана війна, в залежності від тих історичних причин, що її викликали, та державних цілей, які вона перед собою ставила. Визначаючи війну взагалі як біду та незаперечне зло, Православна Церква вважає війни на захист Батьківщини священними, а загиблих у ній воїнів як таких, які здійснювали подвиг жертовної любові, тому що: «Ніхто більшої любові немає над ту, як хто душу свою поклав би за друзів своїх» [3].

ЛІТЕРАТУРА

1. Громов М.Н., Козлов Н.С. Русская философская мысль X-XVII веков: Учеб. пособие. – М.: Изд-во МГУ, 1990. – 288 с.
2. Крип'якевич І., Гнатевич Б., Стефанів З. Історія українського війська (від княжих часів до 20-х років ХХ ст.). – Львів: Світ, 1992. – 172 с.
3. Михайлишин І. Військове священство: новітнє явище чи відроджуваний феномен? // Народна армія. – № 3. – 2007.